

שמעתא עמיקתא

גליון תקע"ז | ראש השנה | תשפ"ג | קהילת הניכוי הישיבות | רמות ב' | ירושלים תובכ"א

הלכות מצויות לראש השנה

משיעורי

הרה"ג הרב יוחנן בורגער שליט"א
מו"ץ וראש כולל הוראה רמות

עבור אשתו

יש אומרים שאם רוצה האשה לעשות התרת נדרים על ידי בעלה, תמנה אותו שליח וילך בפני ב"ד המתירים ויאמר נוסח התרת נדרים בעדו ובעד אשתו, והיינו שיאמר בפירוש שנדרנו ונשבענו אני ואשתי, והב"ד יאמר מותרים לכם וכי' בסתם, וכוונתם עליו ועל אשתו. ורק צריך שאשתו תאמר לבעלה מקודם אני מתחרטת על כל נדרים ושבועות ואסורים וקונמות וחרמות והסכמות וקבלות ומנהגים, ואתה יהיה שלוחי ותלך לפני בית דין להתיר לי על כל הנזכר. [רב פעלים (ח"ד או"ח סי' ט' ד)]. אולם לא נוהגים שהבעל יבקש התרה עבור נדרי אשתו, אלא הנשים סומכות על התרת נדרים של "כל נדרי" שאומרים בתחילת יוה"כ. [הגרש"א זצ"ל (אשי ישראל פמ"ה הגה עו והלכ"ש פ"א אות ט), הגר"ש ואזנר זצ"ל (מבית לוי גליון ד הל' התרת נדרים הגה ה) והגר"ק זצ"ל (חוט שני ר"ה)].

עבור כמה אנשים יחד

יש נוהגים שכמה אנשים אומרים יחד סדר התרת נדרים. [הגרש"א זצ"ל (ימי הרחמים פ"ב הגה טז)]. וי"א שאין לעשות כן אלא בשעת הדחק. [מט"א (שם אות ט)].

דרך הטלפון

במקום הצורך ניתן לעשות התרת נדרים דרך הטלפון. [שבט הקהתי (ח"ד סי' רלט)].

מופלא סמוך לאיש

מופלא סמוך לאיש (קטן מגיל י"ב שנים וקטנה מגיל י"א שנים) שנדרהים נדר, לא נהגו להתיר להם. [עי' בהלכ"ש (רי"ה פ"א אות י ובהגה שם) בשם הגרש"א זצ"ל]. ואם רוצים שיתירו להם עושים להם התרה. [הגר"ק זצ"ל (חוט שני ר"ה פ"א הגה א)].

מסירת מודעה

נוהגים בערב ר"ה למסור מודעה לביטול הנדרים. ודי למסורה לפני אחד וא"צ ג' אנשים. [הגרש"א זצ"ל (מבכשי תורה אלול תשנ"ה)]. ומעיקר הדין ניתן לסמוך על מודעה זו לענין קבלת דבר מצוה שלא בלשון נדר והתחייבות, וכן הנהגה טובה שנהג ג' פעמים בלא תנאי. [הגרש"א זצ"ל (מנח"ש ק"י סי' צא אות כ והלכ"ש פ"א אות ט) ועוד פוסקים].

התרת קלוּת, נזיפות ועין הרע

יש נוהגים לקבץ עשרה בני אדם כדי שיתירו להם קלוּת ונזיפות ויבטלו ממנו עין הרע, ואם אין לו עשרה יעשה כן לפני שלשה. [החיד"א (צפורן שמיר רס"י)].

הכנות לראש השנה

כיבוש, תספורת ולבוש

מכבסין ומסתפרין בערב ר"ה. [שו"ע (סי' תקפ"ג ד)]. להראות שאנו בטוחין בחסדו ית' שיוציא לצדק משפטינו. ולא ילבש ברי"ה בגדים חשובים כבשאר יו"ט כדי שיהא מורא הדין עליו, אלא ילבש בגדים נאים שאינם חשובים כל כך. [מ"ב (שם)].

טבילה / תשעה קבין

יש נוהגין לטבול בערי"ה משום קרי. [רמ"א (סי' תקפ"ג ד)]. ולא יקדים לטבול עד שעה קודם חצות היום. [מ"ב (סי' קכ)]. ואם אינו יכול לטבול מאיזה טעם, ישפוך על גופו ט' קבין מים. [מ"ב (שם)]. ויכול לעשות כן ע"י מקלחת המצויה בבית. [שבט הלוי (ח"א סי' כד) דברי יציב (ח"ו) סי' יג]. ובשו"ת צור יעקב (סי' ט) מיקל בזה בתנאי שיאחי נזול בלי הפסק, אבל אם הם טפות מופסקות, ל"ה שפיקה, והגוי כמו הרבה כלים. וכ"כ החלקת יעקב (יו"ד סי' קט). וכן פסק המנח"י (ח"ג סי' טו אות יא, ח"ד סי' כא וח"ט סי' לד). ובתשובות והנהגות (ח"א סי' קכג) כתי' שאם יש מקוה או כשמגע למקוה ראוי לטבול, וכשאין מקוה בינתיים יטבול בבריכה, וכשאין בריכה די במקלחת עד שימצא מקוה או בריכה, ע"כ]. ויש שהחמירו בזה. [חזו"א (נדך שיחה ח"ב ע"מ תלד דעת נטה הל' קר"ש הגה צח), הגר"ש זצ"ל (הל' חג בחג ימים נוראים פכ"א הגה סב) והגר"ק זצ"ל (דעת נטה הל' קר"ש תשובה קד)].

קניית מקום לתפלות מוכפסי מעשר

במקום שאינם מטילים חיוב למתפללים לשלם דמי חבר לביה"כ, מותר לשלמו ממעשר. אולם עבור מקום בבהכ"נ לימים נוראים, כיון שמי שאינו משלם אינו ראוי לשבת במקום שרצונו לשבת, א"א לשלם ממעשר. אלא שמחמת שהמחיר הנדרש הוא בעיקר עבור החזקת בית הכנסת, ניתן להוציא עד כשמונים אחוז מהסכום ממעשר כספים (והכל לפי הענין). [שמעון מגדולי הוראה שליט"א. ועי' בשמעתא עמיקתא גליון קצ"ב באורך בזה].

ראש השנה

אמירת לשנה טובה לחברו

נוהגין שכל אחד אומר לחברו "לשנה טובה תכתב". [שו"ע (סי' תקפ"ג ד)]. ולקבא יאמר כתבתי ביו"ד. וי"א שיש לומר ג"כ ותחתם. [דעת הגר"א שאין לומר ותחתם. [מ"ב (סי' קכ)]. וי"א שנהגים לברך שתכתב ותחתם לאלתר לחיים טובים. [ח"י"א (כלל קלט אות ה)]. ויש מוסרפים "לאלתר לחיים טובים ולשלום". [מן האף (סי' תקפ"ג ס"א)]. ויכולין לומר לשנה טובה תכתב כו' עד חצות היום. וי"א דדיינים הנ"ל שווים ביום שני. וי"א שבים שני אין אומרים. [מ"ב (סי' קכ)].

ברכת שהחיינו

בהולקת נרות

אשה הנוהגת לברך שהחיינו בשעת הדלקת הנרות, מברכת ביו"ט ראשון. וביו"ט שני תלבש בגד חדש או תניח פרי חדש וזו תברך שהחיינו. [מ"ב (סי' תר ס"ד)]. ואם אין לה תברך בכל אופן. [עי' בשו"ע (סי' תר ס"ג)].

בקידוש ביו"ט ראשון מברכים ברכת שהחיינו. ובקידוש ליל שני, ילבש בגד חדש או יניח פרי חדש ויברך שהחיינו, (משום ש"א שאין אומרים שהחיינו דתרווייהו יומי קדושה אתה היא). ואם אין מצוי לו בגד חדש או פרי חדש, עם כל זה יאמר שהחיינו. [שו"ע (סי' תר ס"ג)]. ומ"ב (סי' קכ). ודעת הגרש"א זצ"ל (מנח"ש ק"י סי' כ) דפירות חדשים שרוצה לאכולם בליל א' דרי"ה אין נכון להניחם לפניו בשעת הקידוש כדי לפוטרה בברכת שהחיינו שמברך על היו"ט, אלא יברך עליהם ברכת שהחיינו בפניו. [עי' בזה בשמעתא עמיקתא גליון קכ"ד].

ערב ראש השנה

תענית

נוהגים להתענות בערב ר"ה. [שו"ע (רס"י תקפ"א ס"ג)]. ועי' במ"ב (סי' תקס"ט ט) שהנוהגים כן אי"צ קבלה מבעוד יום כיון שמקובלים מכח מנהגם]. וא"צ קבלה ולא השלמה, ואין קורין בו ויחל. [רמ"א (סי' תקפ"א ס"ג)]. ומ"ב (סי' קכ)]. וי"א שמתענים עד חצות. [ביאור הלכה (סי' תקס"ב ד"ה עד שיצא) בשם הפמ"ג. וכ"כ שאילת יעביץ (ח"ב סי' קמז)]. וי"א שנהגו עד ב' או ג' שעות אחר חצות. [יסוד ושרש העבודה (שער המים פ"ה)]. ועכשיו רבים נוהגים להתענות עד זמן מנחה גדולה, ומתפללים מנחה לפני שאוכלים כדי לומר תפלת ענוו, שאם כבר אינו מתענה אינו יכול לאומרו. [מ"ב (סי' תקס"ב ס"ק ט)]. אמנם הש"י אין אומר ענוו בחזרת התפלה. [רמ"א (סי' תקס"ב ס"ק ט)]. **להתפלל ביחידות ע"מ לומר ענוו ולאכול לאחר מכן**

אם אין לו מנין, לא תפלה ביחידות כדי שיוכל לומר ענוו, אלא יאכל לפני מנחה ואחר כך יתפלל בצבור ללא תפלת ענוו. [אלף למנון (סי' תקפ"א ס"ק ט) והגר"ש זצ"ל (אשרי האיש ח"ג פ"ג אות ט)].

במקום סעודת מצוה

אם חל ברית מילה בערב ר"ה, מצוה על בעלי הברית לאכול. והם אבי הבן, הסנדק והמוהל. [רמ"א (שם וסי' תקס"ח ס"ג)]. וכן הדין למי שהזמינו בעה"ב. [מ"ב (סי' ק"י ט)]. וכן כל שמשתתף בסעודת מצוה או סיום מסכת יכול לאכול ולא להתענות. [מ"ב (סי' תקס"ב ס"ק ט) והגר"ש זצ"ל (אשרי האיש ח"ג פ"ג אות כ)]. וכן הוא בארחת רבינו (ח"א רח"ב והשלמות ח"ג). ועי"ש (ח"ד אות טא) שנים הנהגות לצום אם טועמות אפי' בביתם משאריות של סיום אינן צמות, ועי' בזה ברמ"א (סי' תקס"ח ס"ג)].

חולה קצת

חולה קצת פטור מלהתענות, אלא ש"א שעליו לעשות התרת נדרים ע"מ להתיר האכילה. ויש מקילים בזה. [מ"ב (סי' ק"י ט)]. וי"א שכיון שדעתו לחזור למנהגו (בשנה הבאה) אינו צריך התרה ע"מ להתיר האכילה. [דגמ"ה (יו"ד סי' יד)]. ויש מחמירים בזה. [ש"ך (שם סי' ג)]. ולהלכה י"א אם אינו מוצא מי שיתיר לו יש להקל במקום הדחק. [מ"ב (שם) ושער הציון (אות לג)]. ולמעשה מורים להקל בזה אף לכתחלה. [שבט הלוי (ח"ד סי' לא אות ב), תשובות והנהגות (ח"ד סי' רז) ואולי"צ (ח"ד פ"ה אות זי ד"ה ומכל). ועי' בשמעתא עמיקתא גליון רנ"ה].

הל"ש

בזמנינו שהדורות חלושים לא נהגו כולם להתענות תענית זו, ומי שחלש אינו מתענה. [הגר"ש זצ"ל (אשרי האיש מועדים פ"ג אות כז)].

טעיה ואכל

מי שטעה ואכל צריך להשלים התענית. [עי' בשו"ע (רס"י תקס"ח) ובמ"ב (שם וסי' תקמ"ט ס"א)].

דיני התפילות ותקיעת שופר

תחנון (פסליחות, בשחרית ובמנחה)

נופלים על פניהם באשמורת בסליחות [שו"ע (רס"י תקפ"א ס"ג)], אף אם נמשכו הסליחות עד היום, מפני שרוב פעמים רגילים לסיים קודם עלות השחר, תקנו לנפול אף אם קורה פ"א שממשך עד היום. [מ"ב (סי' קכ)]. ועי' במ"ב בס' קלי"א סי' ק"י שכת' שלא נופלים על פניהם בערי"ה אם נוהגים בימי הסליחות להאריך עד היום. ויש לנוהג לאומרו אף במנינים שמתחילים לכתחלה הסליחות ביום. [הגר"ק זצ"ל (אשי ישראל פמ"ה הגה סח)]. אולם בתפלת שחרית ומנחה אין נופלים על פניהם. [שו"ע (שם)].

תקיעת שופר

אין לתקוע שופר בערי"ה [שו"ע (סי' תקפ"א ס"ג)], ע"מ להפסיק בין תקיעות דרשות לתקיעות דחובה [ואף בשחר יום א' של ר"ה בשבת ג"כ אין לתקוע בערי"ה]. ומ"מ מותר לתקוע להתלמד, ולכתחלה יעשה כן בחדר סגור. [מ"ב (סי' קכ)].

מנחה

צריך להזהר להתפלל תפלת מנחה של ערב ר"ה כבוונה גדולה, ומאריך בה קצת מאחר שהיא תפלה אחרונה של השנה. [מט"א (סי' תקפ"א אות ג)].

התרת נדרים

בערב ר"ה

נוהגים לעשות התרת נדרים בערב ר"ה כדי להנצל מעונש נדרים. [ח"י"א (כלל קלח אות ה)]. ויש נוהגים לחזור להתיר הנדרים פעם שנית בערב יוה"כ. [מט"א (שם סוף אות מט)].

התרה לפני שלשה או עשרה

עושים ההתרה לפני ג' גדולים. אפילו הם קרובי משפחה. [שו"ע (יו"ד סי' רכ"ג ס"ג)]. ונוהגים שהמתירים יושבים והנודר עומד. [ש"ך (שם סי' ט)]. ויש נוהגים לעשות התרה זו לפני עשרה אנשים (כיון שאומרים בין בהק"ץ בין בחלום, והנודר בחלום צריך עשרה). [עי' בדעת תורה (סי' תרט"ו על ס"א)].

לפני נער שלא נתמלא זקנו

המתירים צריכים להיות גדולים שנתמלא זקנם. [רע"א (מי' ק"י ס"ג) ע"ג מובא בפתי"ש (סי' רכ"ג ס"ק ב)]. וכ"כ בנדרת בחיים (סי' כא) שאין סומכים על חזקה דרבא בזה. וכן פסק השבט הלוי (ח"ד סי' נד אות ד)].

בלשון שמבין

צריך כל אדם להזהר שיבין מה שהוא אומר, וע"כ מי שאינו מבין לשון הקודש עליו לאומרו בשפה שמבין. [ח"י"א (כלל קלח אות ח)].

קדוּקוּ לשון

יש המדלגים בנוסח של התרת נדרים "דיינים מומחים" (כשעושים כן לפני ג' הדיוטות). [נח"א אר"י (חדש אלול) בשם האדר"ת. אולם ע"י בלוּקט מהרי"ח (ח"ג סדר ערי"ה ע"מ ס) שכתב דאפשר לאומרו דהו"א דרך דרך כבוד שחשובים עליו כדיינים מומחים]. ויש מדלגים תיבות "בשם הוי' ברוך הוא" [נח"א אר"י (חדש אלול) בשם האדר"ת], ו"ואפילו נזירות שמשוין". [נח"א אר"י (חדש אלול) בשם האדר"ת. וכן הוא בפתי"ש (סי' רלט ס"ק)]. ועי' בבנין ציון (ח"א סי' פא) שכת' ליישב נוסח זה].

סדר הפעודה

אכילת הסימנים כסעודה

יהא אדם רגיל לאכול בליל רי"ה (ויש נוהגים כן בבי הלילות של ר"ה), רוביא דהיינו תלתן, כרתי, סילקא, תמרי, קרא. וכשיאכל רוביא יאמר : יהי"ר שירבו זכויותינו. כרתי : יכרתו שונאינו. סלקא : יסתלקו אויבינו. תמרי : יתמו שונאינו. קרא : יקרע גזר דינו ויקראו לפניך זכויותינו. [שוי"ע (סיי תקפג סעי א)]. ויש נוהגין לאכול תפוח מתוק דבש, ואומרים : תתחדש עלינו שנה מתוקה. ומברך עליו העץ (אעי"פ שאוכלה תפוח הסעודה) ופוסר הדבש. [מ"ב (שם) ומ"ב (סיק ג)]. ואפי' אם אצלו הדבש עיקר הדין כן, עיי בהלכות קטנות (סיי סו) ובשמעלא נמיקתא גליון קצ"ה]. ויש אוכלים רמונים ואומרים : שנרבה זכויות כרמון. ונוהגין לאכול בשר שמן וכל מיני מתיקה. [רמ"א (שם)]. וכמ"כ אוכלים ראש כבש (וי"א של איל, ואם אין לו יקח ראש מבעל חי אחר), לסימן שנהיה לראש ולא לזנב, וזכר לאילו של יצחק. [שוי"ע (שם סעי ב) ומ"ב (סיק ו)]. ויש נוהגים לאכול דג לסימן שנפרה ונרבה כדגים ולא יהיה עין הרע שולטת בנו. [פ"מ (א"א ריש סימן)].

אופן אמירת יהיה רצון

כשאוכל הסימנים אומר יהי רצון מלפניך כו'. [שוי"ע (סיי תקפג סעי א)]. ואומרו בשם השם. [מ"ב (סיק ב)]. ויאמר הבקשה אחר התחלת האכילה, מפני שאסור להפסיק בין ברכה לאכילה.

[מ"ב (סיק ד)]. ובדעיבד אם אמר את הבקשה בין הברכה לאכילה אינו הפסק. [נ"ר (סיק ד) והמטה אפרים (אות א)]. ובסימנים שאין מברכים עליהם קודם אכילתם, י"ל הבקשה קודם האכילה. [הגר"צ'יפ פרק ז' צ"ל (מקראי קדש ימים נוראים סי' י)].

סדר הסימנים

יש לברך על התמר, ואם אין לו יברך על הרימון, כי הם מין שבעה. ואם רוצה לברך על התפוח קודם כי לא מנהגו, לא יניח על השלחן הפירות מ"ז המינים, וכשמברך על התפוח יכוון להוציא גם אותם בברכת. [הגרש"א זצ"ל (פ"א אות כו). וכן הוא מהכה"ח (אות ג)].

ברכה על הסימנים שברכתם אדמה

י"א שעל הסילקא, הכרתי והקרא, אין מברכים עליהם בתוך הסעודה כיון שהם תבשיל. [הגר"צ'יפ פרק ז' צ"ל (מקראי קדש ימים נוראים ז אות א)]. וי"א שיש לברך ברכת בורא פרי האדמה על הקרא, שזה ודאי לא בא אצלינו מחמת הסעודה, ולפטור בזה שאר המינים. [הגרש"א זצ"ל (מכתב מהחזור המפורש לרי"ע ע"ם)]. ויש מוסתפקים דברי, ועל כן לדעתם יש לפטורם בברכה על דבר שבדאי. אינו בא מחמת הסעודה. [הגרש"א זצ"ל (אשרי האיש פי"ד אות ח) והגר"ניק זצ"ל (חוט שני רי"ה עמי מח)]. ומסתברא כדעה הראשונה.

אכילת דברים המוציג

יש נמנעים מלבשל ברי"ה מיני חומץ בארשי"ט וכדומה, ועי"כ האוכלים דגים לסימנא שיפרו וירבו כדגים אין מבשלין אותן בחומץ. [מ"ב (סיי תקפג ס"ק ד וסיי תר ס"ק ד)].

אגוזים ענבים ופירות שלא נגמרו

יש מדקדקים שלא לאכול אגוזים, שאגוז בגימטריא חטא, ועוד שהן מרבים כיחה וניעה ומבטלים התפלה. [רמ"א (סיי תקפג סעי ב)]. ועיי עוד טעם בהגהות חת"ס (שם)]. וכמו כן יש מי שאומר שאין לאכול ענבים ברי"ה (והטעם עי"פ סוד). [מ"ב (סיי תר ס"ק ד) בשם הגר"ח א]. ופרי שלא נגמר אינו סימן טוב לאוכלו. [מ"ב (סיי תר ס"ק ד) בשם המט"א].

שאר דינים הנוהגים בראש השנה

שתיית יין / דין שמחה בראש השנה

ראש השנה אף שהוא יום הדין מי"מ מצוה של י"ושמחת בחגך"י נוהגת גם בו. [מ"ב (סיי תקצז ס"ק א)]. ועיי בריאים (סיי רכז) שגם מבורא שבר"ה יש מצות שמחה. וכן הוא במנהגי (אירוסין ונישואין)]. ויש אומרים שרי"מ אין מקובל לשתות יין בראש השנה חוץ מיי"ן של קידוש. [הגר"ניק זצ"ל (חוט

שני רי"ה עמי פ"ז.

פרישות

נכון לנהוג פרישה בימי לילות של רי"ה אא"כ היה ליל טבילה ויחזור ויטבול בשחרית. [מ"ב (סיי תקפא ס"ק כו)]. ואף שכאין אפשרותו לחזור ולטבול לא יכתוב חיובו. [חיי"א (כלל קלט אות ז) ובה"ח (אות פט)].

שינה ביום

יש נוהגים שלא לישון ביום רי"ה. [רמ"א (סיי תקפג סעי ב)]. וי"א שאחר חצות היום אין חשש. [מ"ב (שם) ס"ק א] בשם אר"י ז"ל], בין ביום ראשון בין ביום שני. ומי"מ הרוצה להחמיר על עצמו שלא לישון כלל, ביום הראשון הוא היותר נכון. [כה"ח (אות לו)]. וכל זה לענין לילך ולהתחיל לישון ביום, אבל מותר להמשיך שינת הלילה עד הבוקר אפילו אחר עמוד השחר. [הגרש"א (שם פי"א אות כג) והגרשי"א זצ"ל (אשרי האיש מועדים פי"ד אות יא), והגר"ניק זצ"ל (נר החיים שאלה ק"ז)]. ומי"מ אם כבר נתעורר משנתו אחר עלות השחר, י"א שיש להיזהר שלא לחזור לישון. [הגר"ניק זצ"ל (חוט שני רי"ה עמי ו)].

הצריך לישון

מי שהשינה ביום נצרכת לו כדי שיוכל לכוין בתפלה כראוי, אין לו להמנע ממנה בימי רי"ה, אלא יישן כדרכו. [הגרש"א זצ"ל (שם פי"א אות כד), דהא דאמרו דמאן דדמיך בריש שתא דמיך מזליה, זהו להתענות עד חצי היום]

מותר להתענות ברי"ה ולהתפלל עד אחר חצות, אעי"ג שבשבת ושאר יו"ט הדבר אסור. [מ"ב (סיי תקפז ס"ק ב) בשם עטרת זקנים]. ואם רי"ה חל בשבת אין להתענות. [מ"ב (סיי תקפז ס"ק ח)]. וי"א שאף ברי"ה אין להתענות עד חצות כמו שאר יו"ט. [מעשה בש"מ (מהר"א סי' רו) ושו"ת התעוררות בתשובה (ח"א ס"י רכח)].

טעימה המויעילה שלא להיות מתענה

לדעת המחמירים לעיל שאסור להתענות ברי"ה כמו שאר יו"ט, או כשרי"ה חל בשבת שאסור לכל הדעות להתענות, אם טועים משהו קודם התפלה אינו נחשב מתענה. [מ"ב (סיי רפג ס"ק א)]. ויש מוסתפקים אם די בשתיית משקה, או שצריך לאכול דוקא פת בשיעור כביצה. [פ"מ (סיי קנז א"א ס"ק ג)]. ולמעשה יש להקל שדי בשתייה בלבד. [הגרשי"א זצ"ל (אשרי האיש פי"ד אות טו). וכן נהג בעל הקהלות יעקב (ארחות רבנו חי"ב עמי קפא). וכן באי"פ למגן (סיק ב) בהגה (שם) מיקל אף על ידי שתיית מים. ובקצות השלחן (סיי ז' בדה"ש ס"ק א) כתב שאם מוועיל משקה יתכן ששתיית מים אינה בכלל טעימה. ופי' עוד בתשובות והמגנות (חי"ב סי' רעז)].

שכה יעלה ויבוא כברכת המזון

שכח לומר יעו"י בהמ"ז בסעודת ליל רי"ה, חוזר לראש בהמ"ז. [הגרש"א זצ"ל (שם פי"א אות יט)]. ואם שכח בסעודת היום, י"א שחוזר וי"א שאינו חוזר. [מ"ב (סיי קפח ס"ק יט)]. ולמעשה י"א יחזור, אמנם ישתדל למועט מאחר. [באר משה (חי"ב סי' לח אות ג)]. וכ"ז לבני אשכנז, אבל לבני ספרד אין לחזור אף אם שכח בלילה. [כה"ח (אותיות כד-כ)].

לבישת קיטל

מנהג לבישת הקיטל (ברי"ה וביוה"ב)

יש נוהגים ללבוש קיטל בתפילת שחרית ומוסף של רי"ה. [מט"א (סיי תקפד אות ג) ומקו"ח (סיי תרי אות ד)]. וכן יש נוהגים ללובוש ביוה"כ בכל התפלות. [רמ"א (סיי תרי ע' ד)]. ויש נוהגים ללבוש בגדים לבנים, עיי"ש ברמ"א. ועיי עוד במי"ב שם שגם יש שנוהגות ללבוש בגדים לבנים].

ללבוש בשנה הראשונה אחר הנישואין

י"א שאף בשנה הראשונה אחר הנישואין לובשין קיטל. [קצה המטה (סיי תרי ס"יק טו)]. וי"א שיש שנהגו להמנע בשנה זו. [מהר"ם שיק (אור"ח סי' כח)]. ומי"מ אם אחד רוצה ללובוש אף שלטיטה השנה אין גוערין בו. [מהר"ם שיק (שם)].

אבל בלבישת הקיטל

אבל בתוך י"ב חודש על אביו או אמו או תוך ל' על שאר קרובים, רשאי ללבוש קיטל. ומי"מ יש מקומות שנוהגים שאין האבל ללובוש. [מ"ב (סי' תרי ס"יק ח)].

כניסה לבית הכסא עשות קיטל המיוחד לתפלה

אין להיכנס לבית הכסא לעשות צרכיו בעודו לבוש קיטל, משום שהוא מיוחד לתפלה. [מ"ב (סיי' כא ס"יק יד וסיי תרי ס"יק ח)]. אולם כדי להטיל מים בלבד מותר. [מ"ב (שם)]. וי"א שלצורך זה אפילו לבית הכסא קבוע מותר. [מט"א (סיי תרי אות יב) וכה"ח (שם אות לו). ובארחות רבנו (חי"ב עמי רח) הביא שכן נהג בעל הקהלות יעקב. ויש אוסרים להכנס לבית הכסא קבוע. [הגרשי"א זצ"ל (תפלה הכלכות פכ"ה אות סז הגה קפ"ו)]. ומקום העומד רק להטיל מים אינו בכלל בית הכסא קבוע, ומותר להיכנס לשם עם הקיטל לכל הדעות, אלא אם כן בית הכסא קבוע באותו חדר ללא הפרדה (של צורת הפתח וכדומה).

הלובש את הקיטל אף בליל החדר או סעודת ראש השנה

הלובש את הקיטל גם בסעודת רי"ה, רשאי להיכנס עמו לבית הכסא, שבאופן זה שוב לא נחשב לבגד מיוחד לתפלה. אולם אם נוהג ללובוש (חוץ מלצורך התפלה) רק בסעודת ליל הסדר, אינו רשאי להכנס בו לבית הכסא כי באופן זה אינו יורד מקדושתו כיון ששילל הסדר הוא לילה של מצוה. [הגרשי"א זצ"ל (בניי הקדש פי"כ הגה ח)].

התלבדך הקיטל בבית הכסא

מי שנכנס ללבוש קיטל לבית הכסא והתלבדך בצואה שהייתה שם, ואין לו קיטל אחר ללבוש לתפלה, מותר לו לומר לכבש את מקום הטינופת משום כבוד הבריות (כגון שגם דרך בני המקום ללבוש קיטל או שהוא שי"ץ). [כה"ח (סיי תריג אות נח) בשם השו"מ (מי רבי חיים סי' פו)]. אלא דעי' במ"ב (סיי' ש' ס"יק לו ושעה"צ אות מד) שמשמע דדוקא מלאכה דרבנן מותרת עיי' בכרי במקום הכ"ב. אלא אפשר דלאו דוקא קאמר דהרי המי"ב (סיי שבכ שעה"צ אות יב) גופא נטח להתיר מלאכה דאינו בשינוי אפילו עיי' ישראל מפני כה"ב, אעי"פ שחמירא מאמריה לכרי (עיי' בחזו"א סיי י"ו ס"יק ד), ואי"כ קו"י דשרי אמריה לכרכי במקום כה"ב. וכן צידדו להחירי במבליים אמניך. (פ"ו הגה כט ופ"י הגה ה) ובארחות שבת (פכ"ג הגה קעה), ועיי"ש שהביאו שפי"כ במקור חיים (לחזו"א סי' רעז)].

דיני השי"ץ

שי"ץ הראוי לימים נוראים

ראוי שיחיה השי"ץ בעל תשובה, גם ראוי שילמד הכונות מהתפלות המבוררות בהזוהר. ונהגו שמי שהתחיל להתפלל (או לתקוע) אפי"א אין ליתן המצוה לאחר. ואם חלה הוא ביד הקהל להעמיד אחר ומי"מ כשחוזר לבריאותו המצוה חוזרת אל הראשון. ואם יש מ"ח בשביל זה לא יתפלל אעי"פ שיתפלל מי שאינו הגון. [מ"ב (סיי תקפא ס"יק יא)]. ואין ממנים שי"ץ נפר שלא נתמלא זקנו. [מ"ב (סיי גג ס"יק כד)].

אבל

אבל תוך י"ב חודש על אביו ואמו [או תוך שלשים על שאר קרובים], אסור לעבור לפני התיבה ברי"ה ויוה"כ, כי דינם כרגלים לכל ענין. ואם אין חוץ אחר מותר אפילו ברי"ה ויוה"כ. [מ"ב (סיי תקפא ס"יק ז)]. ועיי בני מהרש"א (ויר"ד סיי שצט) משי"כ לענין שי"ץ קבוע].

עבר עבירה מפורסמת

אין למונות לשי"ץ בימים הנוראים מי שעבר עבירה מפורסמת, כגון הליכה לערכאות וכדו', אפילו עבר עליה פי"א בלבד ואפי" בשוגג. אבל בכל עבירה אין להחמיר בזה. [הגרש"א זצ"ל (שם אות ח) דלא כמשמעות סתימת המי"ב בסיי י"ג ס"יק פב)].

קבלת שכר

י"א שאסור לשכור חזנים להתפלל בשבת ויו"ט משום שנמצא מקבל שכר שבת ויו"ט (והי"ה בעל תוקע ברי"ה), ויש מי שמתיר (כי במקום מצוה לא גזרו רבנן). והעיקר כדעת המחמירים. [שוי"ע (סיי שו סעי ה) ודעי' פסול כדעה ראשונה להחמיר. וטעם האיסור שכתבנו ביהמ"ב (סי"ק כג)]. וי"א שאם יתפלל גם בימות החול (או תוקע בחודש ארלו) ומשלים לו לחודש או לשבוע בבת אחת, לכל הדעות מותר. [רמ"א (שם)]. ולמעשה נוהגים להקל לשכור לשבתות לחוד, והחושש לדברי האוסרין לא יקצוב בתחלה ומה שלוקח אחי"כ י"ל שהוא דרך מתנה. [מ"ב (סי"ק כד)]. ועי"מ לצאת לכו"ע, חוץ המקבל שכר עבור תפלתו בימים הנוראים, ידקדק להתפלל עוד תפלה א' חשובה, כגון סליחות וכדו', בימות החול, כדי שיחשב שכר יו"ט בהבלעה. [אבל עי"מ שיתפלל מנחה רגילה של חול וכדו' מסתבר דאין להקל, כיון דכו"ע ידעי שאין נותנים שכר בעבור זה]. [אל"ף המגן (סיי תקפח ס"יק כד) והגרש"א זצ"ל (ששי"כ פכ"ח הגה קמה) והלכ"ש שם אות ז והגה י)]. ומי"מ אסור לשכור החוץ או התוקע בשבת ויו"ט גופא רק מער"ש. [מ"ב (סי"ק כו)].

כיומן ברכה

הנוטל שכר לתקוע שופר ברי"ה או כדי להיות שי"ץ (או לתרגם) בשבתות ויו"ט, אינו רואה מאותו שכר סימן ברכה. [שוי"ע (ססי תקפה סעי ה) ומ"ב (סיי שו ס"יק כב)]. אלא שי"א שכל זה באיש אמיז, אבל הנצרך לצורך פרנסתו אין חשש. [ארחות חיים (שם ס"יק ג)]. ויש מלמדים זכות לחזנים שמקבלים שכר. [א"א מבוסשאטס (סיי תקפח)]. וכמו כן אם אינו קוצב שכר אלא מקבל לאחר מכן בתורת מתנה אין חשש. [עיי בעשר"ת (סיי שו אות ח) בשם הר הכרמל ובמי"ב (סי"ק טו)]. וכמו כן אם מקבד שכר בהבלעה ודאי מותר. [עיי רמ"א (סיי שו סעי ח)].

בשכר או בהנם

שליח צבור בשכר עדיף על שליח צבור בחנם [שוי"ע (סיי גג סעי כב)], כי בזה אין אחר שאינו הגון רשאי ללבוש רגלו להתפלל, ואם היה בחנם הרשות נתונה לכל וכפרוץ הדבר עלה מי שאינו הגון, ועוד שהשי"ץ יהיה בעצמו יותר נוהר בתפלתו ובתיקונו הואיל ושכיר הוא. ואף שיש אפשרות להשיג בחנם מ"מ צריכין העניים ג"כ לתת לשכירותו השי"ץ כי שי"ץ בשכר עדיף. [מ"ב (סי"ק ג)].

שתיית סממנים להנעים הקול

מותר לאכול שרפים מתוקים ולגמוע ביצה חיה כדי להנעים הקול כי לאו לרפואה הוא ועל כן לא שייך לגזור בזה משום שחיקת סממנים. [שוי"ע (סיי שבכ סעי לח) ומ"ב (סי"ק כב)]. ועי"כ מותר להשתמש בשרפים למיניהם לשפור הקול או למנוע צרידת קול הגורמת מהלחיות שברגוין. [נבטח הלוי (ח"ח סיי פג)], והין כן אף אם אינן עשויים ממאכל בריאים. [שוי"ע (שם)]. וביאר המי"ב (סי"ק קכ) עי"פ הפני"א שכי"ז אם לא בא לחוק מזוג, אבל אם מחזק מזוג אסור אעי"פ שאינו חולה. ועיי בערוה"ש (אות מה) שלדעתנו ע"י השוי"ע מודה לדברי המי"א בהו].

לצורך ריפוי הגרון

אם יש לו מכה בגרונו מותר לאכול או לשתות מאכל או תרכיז אפילו העשוי ממאכל בריאים וכדומה עי"מ לרפותה. [שוי"ע (שם סעי לו)]. ומשי"כ מכה בגרון כי"כ בהלכות קטנות (חי"א סי' קא) ובבבשב הלוי (שם)]. ולשי"ץ דברים אם יש משום כבוד הבריות מותר לעשות כן בשבת. [דקיי"ל כה"ב דוחה איסור דרבנן אפי' בקום ועשה. וכן יוצא מהמחמיר"ח אור זרוע (סיי לו-ט), ועיי"ש שהתיר משום כה"ב בצנינא ומשום דאיכא כבוד שמים בבסומי קלא לצורך התפלה. והובא בדעת תורה (כאן) ובבטח הלוי (שם)].

דיני התפילה

כריעה בתפלה

יש נוהגים להתפלל ברי"ה בכריעה. [שוי"ע (סיי תקפב סעי ד)]. והנהוג כן יתפלל בכריעת ראשו עם גופו בלבד. [מ"ב (סי"ק ג)]. וצריכים לבקו בסוף התפלות. [שוי"ע (שם)]. והיינו קודם שיאמר ברוך אתה. והי"ה שתחלת הברכה. [מ"ב (סי"ק יד)]. ובברכות שתיקנו לכרוע בהן יזוקפו עצמו כמה תיבות לפני שיאמר ״ברוך אתה״. [מ"ב (סי' קג ס"יק ו)].

תפלה בקול

אף על פי שבכל ימות השנה מתפללים בלחש, ברי"ה נוהגין לומר בקול רם. ולא חיישינן שגמא טיעה תברו מחמתו, כיון שמצויים בידם מחזורים. [שוי"ע (סיי תקפב סעי ט)]. ומי"מ י"א שמי שמתפלל בלחש משובח יותר, אלא אם כן אינו יכול לכוון בלא זה. [כה"ח (אות נו) בשם השלי"ה ופ"י הוהר (האר"י ז"ל)].

כּני בראש השנה

האר"י ז"ל היה נוהג לבכות ברי"ה ויוה"כ, ואמר שמי שאינו בוכה בימים אלו אין נשמטו טובה ושלימה. [הובא בכ"ח (סי' תקפב אות ט)]. מאידך דעת הגר"א שאין לבכות ברי"ה. [מעשה רב (אות ו), ובהגלי כדברי האר"י ז"ל אפילו כשחל ר"ה בשבת. (מטי"א הובא בכ"ח (שם)]. וי"א שאין כאן מוח', שלכל הדעות אין לבכות מחמת דאגה על מעשים שעשה, אבל בכי מחמת דביקות והתרגשות שאינו בכי של צער מותר לכל הדעות גם ברי"ה. [הגרנ"ק זצ"ל (חוט שני ר"ה עמי נא) ותשובות והנהגות (חי"ב סי' ירסה)].

בקשות פרטיות

מותר לבקש בקשות פרטיות בראש השנה. [החזו"א (ארחות רבנו חי"ב עמי קפא אות כז) והגרשו"א זצ"ל – הליכויש פ"א אות טו]. אלא שראוי בראש השנה להימנע מזה כי עיקר היום הוא "מלכויות – כדו שתמליכוני עליכם" . [הגרשו"א זצ"ל (שם הגה 68)].

שבה לומר יעלה ויבא

השוכח יעלה ויבא בתפלתו ברי"ה אינו חוזר, כיון שהזכיר את יום הזכרון. [הגרשו"א זצ"ל (שם פ"א אות יא)].

חתם בקדשי ישראל והזמנים

טעה בתפלת ר"ה בברכה האמצעית ולא חתם "מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום הזכרון", אלא "מקדש ישראל והזמנים", לא יצא ידי"ח וחוזר להתפלל. [מטה אפרים סי' תקפב אות יח]. ואם נזכר לאחר שהתחיל רצה צריך לחזור מ"אוי"א מלודי", ולכל הפחות מ"קדשנו במצותיך", ולחתום הברכה כתקונה. [הגרשו"א זצ"ל (שם אות יא)].
אבינו מלכנו

מנהג בני אשכנז לומר אבינו מלכנו על הסדר. ואם ר"ה חל בשבת, אין אומרים אותו (כי אין שואלין צרכים בשבת). [רמ"א (סי' תקפד סעי א) ומ"ב ס"ק ד].
וכן כשחל יום יב דר"ה שבת, אין בונהא אין אומרים אבינו מלכנו.
זצ"ל מוחה והעבר טמאנו ופשענינו, כי יש לבקש תחלה על הקל ואח"כ על החמור. וכמו"כ יש לומר כלה הכי"ף בפת"ח והלמ"י"ד בצירוף י, ויאמר כחה ג' וכו' בשמימה אחת. (מ"ב ס"ק א)].

כריעה בעלינו לשבח

כריעה בעלינו לשבח

יש נוהגים ליפול על פניהם בעלינו לשבח שבחזרת השי"ץ של ר"ה ויוה"כ. [שעשה"א (אות מד)].
וכי נוהגים ברי"ה שרק כורעים בברכיהם ומכופפים ראשם. [מ"א (סי' קלא ס"ק ב) ומטי"א סי' תקבב אות א וסי' תרכ"א אות יז].
יש נוהגים שאין כורעים כלל. [כן מנהג בני ספרד]. והמנהג הפשוט, אצל הנוהגים לכרוע, ליפול על הפנים דרך קידה ללא פישוט ידים ורגלים. [פמ"ג (שם מ"ז ס"ק יד)].
ובמעשה רב (אות רג) הובא שהגר"א בכריעות של ר"ה ויוה"כ היה משתחוה בפישוט ידים ורגלים. [וע"כ אם עושים כן על רצפה של אבנים, צריך להטות על הצד או לעשות הפסק כמבואר להלן].

להפסיק אמירת הפיוטים בשעה שהצבור כורעים

אם בשעה שהצבור כורעים, עדיין נמצא הוא אומר פיוטים, עליו להפסיק ולכרוע עם הצבור. [מטי"א (סי' תרכ"א אות יא)].

כריעות על רצפת אבנים

אסור מה"י"ת להשתחות על אבן משכית או על רצפת אבנים אפי' כשמשתחוה לשמים. ומי"מ אין איסור מה"י"ת אלא כשמשתחוה בפישוט ידים ורגלים וגם על רצפת אבנים דוקא, אבל דרך קידה הדיינו שונפל על אפי' על הרצפה בלא פישוט ידים ורגלים או אם הוא בפישוט ידים ורגלים שלא על רצפת אבנים אסור רק מדרבנן. [מ"ב (סי' קלא ס"ק מ)]. אמנם במקום שיש שתי המעלות, לא גזרו בהן, והיינו בדרך קידה בלא רצפת אבנים, או דרך קידה על רצפת אבנים אך שלא היה בקידה גמורה חלדיינו שנטה קצת על צדו, או אם היה בפישוט ידים ורגלים ושאל על הרצפה ונטה קצת על צדו דלא הוי פישוט ממש ג"כ מום. [מ"ב (שם)].
[ועי"כ ברי"ה ויוה"כ, הנופלים על פניהם דרך פישוט ידים ורגלים שלא על רצפת אבנים, צריכין להטות על צדיהם, וכן כשיש רצפת אבנים אפי' נופלים דרך קידה בעלמא צריכין להטות על צדיהם. [מ"א (ססי' קלא), מ"ב (רצפת אבנים) ושעשה"צ (סוף אות טז)].

קרקע מרוצפת

רצפות עשויות מבלטות עשויות ממלט עם אבנים קטנות, י"א שדינם כרצפות אבנים וע"כ צריך להטות לצד או לעשות הפסק. אבל אם רק ממלט או סף חשש. [הגרש"א זצ"ל (אבני ישפה חי"ב סי' ז)].
וצרופות על אבני ישש דינם כרצפת אבנים. [עני ברמ"א (שם ס"ק) ובשבת הלוי (ח"א סי' כז)].

כריעות ע"י הפסק בין האדם לרצפה

אם מפיסק בינו ובין הרצפה ע"יי עשבים וכדו' [עני להלן בזה], י"א שרשאי לכרוע אף דרך פשיטת ידים ורגלים, אפילו ללא הטיה לצד. [עני ברמ"א (שם) ובמ"א ס"ק כד] בפירושו השני].
ויש מסתפקים בזה. [עני במ"א (שם) בפירוט הראשון ובשע"ח (אות מד)].

רצפה מוכוּסה במשיחה וכדו'

נוהגים להחמיר אף ברצפות שיש עליהן נסרים וכדו' להצריך הפסק בין הפנים לקרקע. [מטי"א (סי' תרכ"א אות יד)].
ועיי בכ"ח (סי' קלא אות קט) ובקצה למטה (שם אות כא) ד"י"ל דמשרם לא פלוג נהוג כן. וי"א דכן הדין ברצפות שמכוסות על ידי שטיחים וכדו' אפילו שאינן מחוברים לקרקע (כי מוטבטלסיה הם לקרקע).
[לבושו מרכזי אבות מ' תני סי' קד].
[וי"א שאף אם השטיחים קבועים ומחוברים לקרקע מותר להשתחות על גביהן, אך המנהג להחמיר בזה. ומי"מ שטיח שהוא לנוי, אשר רגילים להוציאו מפעם לפעם לנקותו אין צורך להפסיק בין האדם והשטיח בדבר אחר (פרט למקום שנהגו להחמיר אף בזה)]. [הגרשו"א זצ"ל (הליכויש תפלה פ"ט אות ח)].
ועיי

בה בשמעתא עמיקתא גליון רע"ח].

מקום ההפסק בין האדם לרצפה

עיקר ההפסק הוא בין הפנים לרצפה. [רמב"ם (עני פ"ו הי"ז), א"ר (סי' קלא אות טו), מטי"א (סי' תרכ"א אות יד) ומ"ב (סי' קלא ס"ק מג) והגרש"א זצ"ל (שם ענף א)].
ועי"כ אם יש לו בד קטן וכדו' לחצוץ, ישימנו בין הפנים לרצפה (ולא בברכיים). ואפי' אם נזהר שאפו לא יגע ברצפה צריך להפסיק בין הפנים לרצפה. [הגרש"א זצ"ל (אבני ישפה חי"ב סי' ז ענף ו)].
ולענין גודל ההפסק לכאורה י"ל דבעינן דבר שגיכר ע"י"מ שלא יהא נראה משמתחוה על אבן. עיי בהגהות בשבס"ן].

על ידי מה מפסיקים

יכול להפסיק בכל דבר אפילו בדבר מחורר, כי העיקר הוא שלא תראה כפשוטו על אבן. [הגרש"א זצ"ל (אבני ישפה חי"ב סי' ז ענף א)].
ואם אין לו דבר אחר, יפסיק כנגד פניו כנף בגדו או טליתו (ואע"פ שהיא של מצוה אין בזה משום בזיון).
[עני דרכ"מ (סי' תרכ"א אות ו), א"ר (סי' קלא אות טו) מט"א (שם), שעשה"צ (סי' קלא אות מד) ומ"ב (סי' תרכ"א ס"ק יד) שכת' שפסיק בכנף טליתו. ומשמע מדבריהם שאפי' בכנף בגדו אין לכוין עמיקתא גליון רע"ח].

זהירות השואל לשלול יעקור מקומו בשבועה

חזן הכורע בחזרת השי"ץ צריך להיזהר שלא יעקור ממקומו. [רמ"א (סי' תרכ"א סעי ד)].
ויש נוהגים להקל בזה. [מ"ב (שם ס"ק טו) בשם ה"ת"ז]. והמנהג בזמנינו להעמיד לו סטנדר בינו לתיבה ובעבודה מסלקין הסטנדר וא"צ לעקור רגליו. [מ"ב (שם וסי' ק"ד ס"ק ח)].

חזרת השי"ץ

חובת שמיעתה

חזרת השי"ץ של ר"ה שווה לדין חזרת השי"ץ של ימות החול וא"צ להגות לצאת ידי"ח הברכות. [חזו"א (סי' קלו ס"ק ד) והגרשו"א זצ"ל (הליכויש חי"ב פ"ב הגה 64). אולם דעת הגר"יז (סעשנייל ח"ה בסופו קונטרס המועדים) שבחזרת השי"ץ ברי"ה צריך לצאת ידי"ח הברכות. [ומי"מ יזר מה מאוד לשמוע חזרת השי"ץ. ואע"י"פ שבשעה שהשי"ץ מנגן מותר לומר תהילים, בזמנינו שלא נהגו להארץ בניגונים אין לאומרם. [הגרשו"א זצ"ל (שם)].

אמירת תהילים

יזהר מאוד לשמוע חזרת השי"ץ. ואף על פי שבשעה שהשי"ץ מנגן מותר לומר תהילים, בזמנינו שלא נהגו להארץ בניגונים אין לאומרם. [הגרשו"א זצ"ל (הליכויש חי"ב פ"ב הגה 64)].

עמידה לפני המתפלל וכשהארון קודש פתוח

לחזור אהר תפלתו לפני קדושה

ברי"ה ויוה"כ מותר לחזור למקומו מיד כשהשי"ץ מתחיל חזרת השי"ץ, וא"צ להתנין במקום שפסע עד לקדושה. [עני במ"ב (סי' קכג ס"ק ז)].

ג' פסיעות וישיבה לפני המאריך בתפלתו

מי שגמר תפלתו ואחריו יש מי שעדיין מאריך להתפלל, אם הוא חלש ואינו יכול לעמוד ואי"א לו בקל להתרחק (ומסתבר דאם יצטרך לעבור לפני א' המתפלל נחשב כאינו יכול להתרחק), או שתלתו מוכחת עליו רשאי לשוב. [מ"ב (סי' קב ס"ק יא ושע"ח סי' יד)].
ואם אינו חלש אלא שקשה לו לעמוד כל כך הרבה זמן, או שרצונו לשמור כוחות ליום ארוך. יש מקום להתיר בשעת הדחק עכ"י"פ לפסוע לאחוריו וללכת למקום אחר לשבת או לשבת לפני המתפלל ויאמר תהילים. [עני בזה בשמעתא עמיקתא גליון קנ"ד טעמים להקל באופנים אלו. ועיי לעיל שאין באמירת תהילים משום הפסק אף במסוף].
וכן אם לפני המאריך בתפלתו יש מחיצה או פסגל (שהוא קבוע גבוה י' טפחים ורחב ד' טפחים), יש להקל לשבת. [הגרש"א זצ"ל (אשרי האיש חי"א פ"כ אות כד)].
וכן באור לציון (חי"ב פ"ז אות כת) כתי שכשהמתפלל נמצא ברשות אחרת אין איסור לעבור לפניו. והוא דרין אם יש אדם המפסיק בינו לבין המתפלל. [א"א מבוסשאטש (סי' קב)].
וכן נקטו הבצל החכמה (שם ס"ס ד) והגרנ"ק זצ"ל (אשרי ישראל פ"כ"ט הגה מד). ועיי בשמעתא עמיקתא בגליון קנ"ד].

עמידה כשהארון קודש פתוח

כשהספר תורה עומד במקומו כגון בעת שפותחין הארון קודש, אינו חייב לקום בפניו עד שיוציאוהו. [מ"ב (סי' קמו שעשה"א אות יח)].
אמנם העולם נוהגים לעשות הידור לתורה ולעמוד. [מ"ב (שם)].
ודעת האג"מ (או"ח ח"ה סי' לח אות ד) שאין מנהג זה חיוב כההיא אלא מצוה בעלמא. [ומי"מ חלושי כח יכולין להקל ולשבת בעת שהארון קודש פתוח. [נערו"ש (סי' תריט אות ט)].

קניית עליות ותשלום מכספי מעשר

להשתדל לקבל עליה מימים אלו

ראוי לכל גבר ירא ד' להשתדל שיהיה לו עליה בימים נוראים. ואף במקומות שמוכרין מצות יקנה אותה בדמים כפי יכולתו, ואדרבה יש עליו יותר במצוה שבהא אליו בדמים ממצוה שבאה לו בחנם אין כסף. [מ"ב (סי' תקפד ס"ק ח)].

נתינת עליה לחיוב' במקום שמוכרים העליות

במקומות שנוהגים למכור את העליות אין זכות למי שיש לו חיוב עלות בשאר ימות השנה כגון יארצייט וכדו' כי אין להפסיד את קופת הצדקה שבבילם. ומי"מ עכ"י"פ יתנו להם בעליות נוספות. [בה"ש (סי' קלו ד"ה בשבת וביו"ט), ועיי"ש שסיים שמי"מ חתן בשבת שקודם החתונה וכן נער נענשה בר מצוה אין דוחין אותם, ואף יתר החיובים תני"ל ג"כ אין לדחותם מכל וכל שהוא מנהג קדמונים רק עכ"י"פ יתנו להם בעליות הנוספות, עיי"כ. ועיי בלקט הקמה (החדש אות לב)].

לשלם העליות מכספי מעשר

מי שקונה מצוה בבית הכנסת, כגון הוצאה והכנסה, או גלילה, וכן שאר המצוות, מאחר שהקעות האים לקופה של צדקה, יכול לתת ממועות מעשר. [עני בהגה דלהלן].

מעלה הרמים שהברו היה מוכן לתת

אם יש כמה קונים, זה נותן כך וזה מוסיף עליו ונשאר בידו, אין לשלם כל הסכום ממעשר, כי לא הועיל לקופה של צדקה רק במה שמוסיף על חבירו (וחלק זה רשאי לשלם ממעשר).

[של"ה (מסי' מגילה פרק ג' מצוה אות לו), רע"א (על הרמ"א יו"ד רסי' רמט) וכת"ס (יו"ד סי' קיב ד"ה ובאמת).
וכן דעת הגרנ"ח זצ"ל (מתניע"פ יז"ה הי"ה בבאי"ח ס"די"ה וזאחז). אולם מסתימת הדרישה, הטי"ז והשי"ד שם שהביאו דברי המהר"ם של שמועך בדבבל ביונת שרי.
וכן הא"ר (סי' קנו סוף אות ה) כתב על דברי השל"ה דיש לדחות].
ומי"מ באופן שולוי שהיה נותן כל הכסף מכספי מעשר לא היה קונה מצוה זו, רשאי לתת לול הכסף ממעשר. [דלא גרע מצוה זו מוציא מצוות שמותר לשלם ממעשר אף כשאין רווח לקופה. לדעת הטי"ז (יו"ד סי' רמט ס"ק א) והשי"ד (ש' ס"ק ג)].
ועיי בזה בשמעתא עמיקתא גליון קצ"ג].
וכמו כן אם הראשון כוון לשלם ממעשר אף המעלה הסכום רשאי לשלם הכל ממעשר (כי באופן זה לא נמצא כספי מעשר מפסידים). [שערי דעה (סי' רמט ס"ק ב)].

תקיעת שופר

הפסקה בין קריאת התורה לתקיעות

יש מקומות שנוהגים לעשות הפסק לאחר קריאת התורה קודם תקיעת שופר והקהל יוצא מבית הכנסת. והנוהגים כן עליהם להפסיד להחזיר הסי"ת לארון קודש שצאוו. [ישיב"ז (סי' קמט סעי א וסי' תרכ"א סעי ב), וכן נהג החזו"א (ארחות רבנו חי"ב עמי קפא אות ט)].
מיהו אם נשאר מניין מותר להשאיר הסי"ת מחוץ לארון קודש [אלף המגן (סי' תרכ"א אות ו)].
וינחוחוהו על הבימה ויזיירו לכסותו ע"יי טלית גדול וכדו'. [עני בקיצור הלכות המועדים (דבלצקי דיני התקיעות אות א)].

נטי' למופק לאחר ההפסקה
היוצאים מבית הכנסת בשעת ההפסקה עליהן ליטול ידים שנית (ללא ברכה) לפני תפלת מוסף, כי מסתמג הסיחור דעתם מהנט"י הראשונה. [עני במ"ב (סי' רגל ס"ק יח)].

אם פטטו הנוהג לבזמן ההפסקה, אינם צריכים לברך עליהן אפילו שינו מקומן. [עני ברמ"א (סי' ח סעי יד) ובמ"ב (ס"ק לו)].
אא"כ הסיחור דעתן מהמצוה, ואם עברו ב' - ג' שעות ודאי יש משום היסח הדעת. [גרו"ז (סי' כה אות טט)].

אכילה לפני התקיעות

כיו"ט ראשון

אסור לאכול לפני מצות תקיעת שופר. [מ"ב (סי' תרצב ס"ק טו)].
פרט למי שחלוש שמותר לו אכילת ארעי (עד כביצה מזונות, או פירות וכדו' אפילו יותר). [מ"ב (סי' תרצב ס"ק טו). ועיי"ש בס' תל"א ס"ק ון].
ומי"מ הנוהג לאכול לפני התקיעות יש לו על מה לסמוך (ויזהרו שלא לאכול אלא אכילת ארעי כני"ל). [הגרשו"א זצ"ל (הליכויש מועדים פ"ב אות א) והגרש"א זצ"ל (אשרי האיש פט"ז אות יח)].
ובפרט כשרבים אוכלים יחד שמזכירים א' לשני לשמוע תקיעות (אלא דהך באופן זה יש להיזהר כתחלה שלא לאכול אלא אכילת ארעי). [הגרשו"א זצ"ל (ש"ש"כ פני"ב הגה ג) ותשובות והנהגות (חי"ה סי' קעט ד"ה ונראה). ועני במ"ב (סי' פט ס"ק ב)],
ואם מנהג שומר שיזכורו לבוא לשמוע את התקיעות עדיף טפי. [צ"א (חי"ו ססי' ז)].
והארכנו בסי"ד בשמעתא עמיקתא גליון קצ"ה].

כיו"ט שני

כיו"ט ב' שחובת התקיעות מדרבנן, מעיקר הדין מותר לטעום (עד כביצה מזונות, או פירות וכדו' אפילו יותר). [עני במ"ב (סי' תלא ס"ק ו). וכ"כ בקבוץ תשובות (חי"ג סי' פט)].

נשים

נשים, להסוברים שקבלו עליהן חובה לשמוע תקיעת שופר (עיי בזה להלן). אסור להן לאכול לפני התקיעות. ואם מרגישות חולשה וכדומה מותר להן לאכול. וכל זה לענין אכילת פת יותר מכביצה, אבל פחות מזה יכולות לכתחלה לאכול אף אם אין חלשות. [קשו"ע (סי' קכט אות יט) וחי"א (ככל קמא). ועיי להלן האם נשים קבלו עליהן חובה לשמוע תקי"ש].

מצות תקיעת שופר

מצות עשה לשמוע קול שופר

מצוה מה"י"ת לשמוע קול שופר ברי"ה (ואין המצוה לתקוע בשופר). [הרמב"ם (פאר הדור סי' נא ועשה קע ו"ו' שופר פ"א) וחינן (מצוה תה) וכ"כ הראש"י (רי"ה פ"ד סי' ז) בשם הגי"ג דמברכים לשמוע קול שופר משום דשמעיית קול שופר הוא יוצא.
וכן פסק השו"ע (סי' תקפ"ה סעי ב). דלא כהסמ"י (עשה מג) שכתב דהמי"ע היא תילקעו"י. ועיי בזה בשמעתא עמיקתא גליון עי"א].

שמיעת התקיעות בעודו מתפלל

יחיד שלא סיים תפילת לחש והגיעו צבור לתקיעות, יפסיק בתפלתו וישמע התקיעות, אך לא יאמר "היום הרת עולם וכיו"ב. [עניי באגי'מ (או'ח' ח'יא' ס'י קע' וח'יב' ס'י ד'ז)].

מצוה בו ורתר מבשלוהו

אין מצוה שופר משום מצוה בו יותר מבשלוהו כי עיקר המצוה בשמיעת התקיעה. [מט"א (ס'י תקפה אות ה) ועיי' בזה בשמעתא עמיקתא גליון ע"א].

לתקן את הבעל תוקע בעודו מתפלל

מקום שהוגים לתקוע בתפילת לחש, ובעל התוקע טעה, אסור לשוח באמצע ולגעור בו, שכבר יצאו בתקיעות דמיושב. ואף אם לא שמעו התקיעות דמיושב יחזור ויתקעו אחר התפלה אותו סימן שטעה ודיו. [מ"ב (ס'י תקפא ס"ק א)]. ומ"מ נוהגים לעשות לו איזה תנועה וממילא יבין הבעל תוקע שטעה ויתקן. [כ"ח"ח (אות ה)].

החיובים והפטורים מתקיעת שופר

חובת הנשים

אשה פטורה ממצות שופר משום שהיא מ"ע שהזמן גרמא. [שו"ע (רס"י תקפט סעי ג)]. ו"י"א שמי"מ קבלו עליהן חובה לשמוע קול שופר. [א"י"א מבטושאטש (ס'י תקפט סעי ג)]. ח"י"א [כלל קמא אות ז] ותורה לשמה (שאלה קנב). ובבן אש חי (נצבים אות ז) כתב שרוב הנשים קבעו מצוה זו עליהן חובה וכל האשה שנהגה בכך כמה שנים נעשה עליה חיוב, ע"כ. אולם במ"ב לא כתי' שקבלו עליהן חובה. ובשלמת חיים (ס"י שטט) כתב שמצוה זו לא קבלו עליהן חובה כיון שבמה שאינו בידן לא קיבלו עליהן חובה. ועיי' בשבט הלוי (ח"ח ס'י קמז). **כמה קולות עליהן לשמוע**

נשים אינן צריכות לשמוע אלא ל' קולות (ולא מאה קולות, עיי' הפרטים בזה הלחן). וכן נוהגים כשתוקעים לנשים. [הגר"ש"א זצ"ל (אשרי האיש חי'ג פט"ז אותיות כח-טכ)].

תקיעה לנשים

אף על פי ששנים פטורות, יכולות לתקוע בעצמן. וכן אחר שיצא כבר יכול לתקוע להוציאן. אלא ש"י"א שאין מברכות (אף ברכת שהחינו), וכמו"כ אחרים לא יברכו עבורם. [שו"ע (שם סעי ז)] ודעת הגר"ש"א זצ"ל (הליכות ביהמ"מ מנבא אות כא) שלפי השו"ע שאין מברכים אף שהחינו. ואף לסוברים שאין ערבות, מ"מ משמע מהפוסקים דיצא מוציא וי"ל דלא בעינן לכי"ע ערבות באופן זה כיון שאינן חייבות במצוה כלל. ודי בזה ששומעת מבר חיובא. [ועיי' בתוס' ר"ע א"ה ספ"ג שאף שיצא חשיב בר חיובא]. וכן המנהג אצל הרבה מנות מעדות המזרח. והמנהג אצל בנות אשכנז שהנשים מברכות על מצוה זו (ושאר מ"ע שהזמן גרמון) ועל כן יברכו לעצמן, אבל אחרים לא יברכו להן אם כבר יצאו. [רמ"א (שם)]. ו"י"א שעדיף שהתוקע לנשים יתקע בעבורן קודם שישמע התקיעות בביה"כ, ע"מ להוציאן יד"ח הברכה, אבל י"א יתקע בג"י שעות ראשונות משום שאז מופקד דינא ואין כדאי לתקוע ביחידות, אלא יתקע להן אחר תקיעות שבביה"כ והם יברכו לעצמן ואין שיוכין בלבן שלא לצאת בתקיעות ביה"כ וזו יוכל אחי"כ לברך בשבילן. [מ"ב (ס"ק א)].

קטנים שהגיעו לחינוך

קטנים שהגיעו לחינוך יש להכנס במצוה זו וע"כ יש להביאם לבית הכנסת, ומ"מ יזהירם שישמעו התקיעות ולא יבלבלו להצבור. [מ"ב (ס"ק טז)]. וחובת חינוך לענין זה הוא מיד שמביניו ענין מצות תקיעת שופר, כל קטן לפי חורפיה. [עיי' במ"ב (ס'י שג"ג ס"ק ב) והאר"כ בזה בס"ד בספר שמעתא עמיקתא – הלכות קטן וחינוכו]. אולם אין חובה לחנך קטנה למצוה זו כיון שהיא מצוה שהזמן גרמא ונשים פטורות ממנה. [נפשט]. ואע"פ שיש נשים שקבלו ע"ע חובה לשמוע מ"מ אין חיוב זה חל על אצאיהם, א"י"ג גם הן יקבלו זאת ע"ע כשיגדלו. ועיי' וכתרון יוסף (יוד"ד ט"ד ד"ה ועל מה שהקשה), שבט הלוי (ח"ו ס"י נט ד"ה והגדר וחי"ה ס"י קכט אות ב)].

מפתקת אם שמוע תקיעת שופר

מי שמסתפק אם שמע קול שופר, ביום א' שהוא מן התורה, תוקע ואינו מברך. וביום ב' שאינו אלא מדי"ס א"צ לתקוע, דספק דרבנן להקל. [מ"ב (ס"י תקפה ס"ק ה)].

דיני הברכות

נוסח הברכות

קודם שיתקע יברך: לשמוע קול שופר. [שו"ע (ס'י תקפה סעי ב)]. ובדיעבד אם בירך לתקוע בשופר, או על תקיעת שופר, או לשמוע בקול שופר, יצא. [מ"ב (שם ס"ק ד) דלא כפ"ח]. בתיבת "קולי" יגיבה את קולו ויאריך קצת. [מט"א (ס'י תקפה אות ב)].

ברכת שהחינו

ביום ראשון של ר"ה מברכים ברכת שהחינו. וביו"ט שני, דעת השו"ע שלא מברכים. ואם חל יו"ט ראשון בשבת, מברך שהחינו ביום השני. [שו"ע (ס'י תר סעי ב)]. אולם דעת הרמ"א שיש לברך שהחינו אף ביום שני (אפילו אם חל יום ראשון בחול), וכן המנהג אצל בני אשכנז. ומ"מ לכתחילה טוב שילבש הבעל תוקע בגד חדש ויכוון לפטור גם מצות שופר. [רמ"א (שם)]. וכן ספרד השומע תקיעת שופר מברך אשכנז ביו"ט שני של ר"ה, ומתור לו לענות אמן על ברכת שהחינו. ואע"פ שלמנהג הספרדים אין מברכים, דהואיל וכן הוא סדר המברך לא חשיב הפסק. [הגר"ש"א זצ"ל (הליכ"ש פ"ב הגה כב)].

כיסוי השופר בשעת הברכות והתפלה

יש נוהגים לכסות השופר במפה בשעת הברכות. [א"ר (ס'י תקפה אות ח) בשם הגהות מנהיגים (אות ק) ובהר היטב (ס'י תקפג)]. ומ"מ יש להחזיק השופר כשומרך. ועל כן יתחוב היד תחת המפה ויאחזו או ירחיקו ע"י המפה. [נלף המנחם (שם) שם ס"ב] בשם סדור הניב"ך, וכ"ח"ח (אות ד)]. וכמו כן לפי המנהג הני"ל יש לכסות השופר (ואם יש לו כמה יכסה את כולם) בין סדר וסדר ובכל שעת התפלה בשעה שאין תוקעין בו. [כ"ח"ח (שם) ואנף המנחם (אות ז)]. ויש נוהגים כן על אף שלא נוהגים לכסותו בשעת הברכות. [נלף המנחם (שם) ס"ק ה)]. ועיי"ש ובאבני"ז (ס"י תלא) הטעם לכיסוי השופר. **לא שמע הברכות מוחשי"ך**

מי שבא לבית הכנסת אחר שבירך השי"ך הברכות קודם שהתחיל לתקוע, יברך לעצמו בלחש. [מ"ב (ס'י תקפה ס"ק יא) וכ"ח"ח (אות לד)]. ואם הבעל תוקע התחיל לתקוע כשהוא עודו מברך, אם כוון לצאת יד"ח התקיעות והברכות, יצא. [עיי' היטב במ"ב (ס'י קסז ס"ק מה) ובשעה"כ (שם אות מג)]. ועיי' בזה בשמעתא עמיקתא גליון קע"ח].

לא בירך עד ששמע ל' קולות

י"א שמי שלא בירך לפני התחילת התקיעות, אפילו אם שמע ל' קולות (כי בזה ייד"ח מה"י) עדיין רשאי לברך. [פרי הארץ (ס'י ט) ועיקר הד"ס (ס"י ל אות א)]. ו"י"א שבאופן זה שוב אינו יכול לברך. [כ"ח"ח (אות לט) משום כד"י, עיי"ש]. והעיקר לבני אשכנז כשיטה הראשונה. [כן מבואר בשערי ברכה (דיני ברכת מצות ס"י תקפה אות ה) הובא הלחן. וכן משמע מהפרי"ח (ס"ק ג) ומהאלף למטה (ס"ק ט)].

ועיי' בכ"ח"ח (אות לח)

זמן הראוי לברך כשלא שמע הברכות

אם לא הספיק לברך עד שהבעל תוקע התחיל לתקוע תקיעות דמיושב, יש מי שאומר שימתין ויברך קודם שישמע התקיעות דמנומך. [נעשה ברכה (שם)]. ו"י"א שיכול לברך אפילו בסדר דמיושב כל שנשאר תקיעות לשמוע (אלא ש"י"א שאם כבר שמע ל' קולות שוב אינו מברך). [פרי"ח (ס"ק ג), האלף למטה (ס"ק ט) וכ"ח"ח (אות לו)]. ועיי' בפמ"ג (א"א ס"ק ג), ויברך בין סדר לסדר. וכן עיקר. [קיצור הלכות המועדים ותקיעות אות כ)].

הגיע באמצע התקיעות, מתי מברך

מי שכנס לאחר שכבר התחילו התקיעות (מצוי מאד אצל נשים), אם כבר התחילו לתקוע הסימן האחרון (תר"ת), וכמו כן אם לא היה נוכח לגמרי בתקיעות דמיושב, אך בחזרת השי"ך לפני תקיעות דמועמד. [קיצור הלכות המועדים (דינים לתקיעות אות ז) ע"פ המאריך]. ובמקום שתוקעים בתפלת לחש יברך לעצמו בתוך תפלת מוסף שלו לפני תקיעות דמלכיות, אך אסור לו לברך באמצע ברכה של תפלת מוסף רק בין ברכה לברכה. [הגר"ש"א זצ"ל (חוט שני ר"ה) וקיצור הלכות המועדים (שם)].

מברך עבור אחרים (והוא כבר יצא)

אין חילוק בין אם מברך לעצמו, או שכבר יצא ומברך להוציא אחרים, בכל אופן מברך התוקע שתי ברכות הנזכרות. [רמ"א (ס'י תקפה סעי ג)]. ומ"מ אם כבר יצא התוקע בעצמו, אם הם פחות מתי טוב יותר שיברכו השומעים בעצמן שתי הברכות, א"י"כ אינם יודעים לברך בעצמן, ומנהג העולם להקל להוציאן בכל אופן ואין למחות בהם כי כן הוא עיקר מדינא.

[מ"ב (שם) ושעה"כ (אות ט)].

מחליף שופר באמצע התקיעות

אם נטלו השופר באמצע התקיעות והביאו לו שופר אחר א"צ לברך. אבל בין ברכה לתחילת התקיעות צריך לברך. [מ"ב (ס"י ט)]. ומ"מ אם היה השופר מונח לפניו על השולחן א"צ לברך שוב, שמסתמא דעתו היתה על כולם. [מ"ב (ס"ק יח)].

התחיל ואינו יכול להשלים

אם התחיל לתקוע ואינו יכול להשלים, ישלים אחר ואפילו ג' או ד'. ודי בברכה שבירך הראשון, והוא שיהיו שם התוקעים האחרונים בשעת ברכה (דאם לא היו שם באותה שעה צריכים לברך לעצמן בלחש קודם שיתחילו לתקוע, אך אם כבר יצא ידי חובתו תוקע בלא ברכה, כיון שהצבור כבר שמעו הברכה מהראשון). ואפ"י אם בירך ולא יכול לתקוע כלל, השני תוקע בלא ברכה ולא הוא ברכה לבטלה (כיון שהשני יוצא בברכתו). [שו"ע (שם סעי ג) ומ"ב (ס"ק יא וב)]. ועיי' בשעה"כ (אות כד) דאפי' הוא יחלף לו או שס"ם אותו ולא שמע, אעפ"י לא הוי לבטלה כיון שהשני יוצא בה. ומ"מ לכת' אסור לאי לצאת ולא לשמוע התקיעות, דאין כדאי שיברך זה ע"ד שיתקע אחר. **בירך, ונשמעו תקיעות מבה"כ הסמוך**

אם אחר הברכות שומעים קול שופר מבתי הכנסת הסמוך, נראה שיש להמתין בין הברכה לתקיעות ואף כי סוברים שיש בקולות אלו משום הפסק בתקיעות ונמצא ברכתו לבטלה (לשיטות אלו). [עיי' בשו"ע (ס'י תקפ' סעי ח) שאף בתקיעות במתעסק יש משום הפסק. ודעת המ"ב שיש לחוש לדבריו לכתחלה, ועי"כ כתי' שיש להזכר כששומע תקיעות מבה"כ הסמוך, ועי"כ ר"י דניי"ד יש להמתין עד שיגמרו לתקוע. ואע"פ שהמ"א חולק על השו"ע כמבואר במ"ב, מ"מ אין לחוש משום הפסק כי הוא לצורך התקיעות ואינו חשיב הפסק. ואף להרמ"א ס"י קס"ז דס"ל שאסור לומר האכילו את הבתמה לפני שמתחיל לאכול ע"מ להנצל מאיסור דרבנן מ"מ הכא שאני שהוא לצורך התקיעה עצמה ועוד דהוי הפסק בשתיקה דקיל טפי כמבואר במ"ב בסיומן ר"י. ועוד דהכא חמיר טפי כי למחמירי' מפסיק בדי'ם כשתוקע, ועיי' משי"כ בשמעתא עמיקתא גליון קס"ג. וכמ"כ אם יתקע ויטמון על המקלין ע"מ שלא להפסיק מ"מ הרי יצטרך לחזור ולתקוע לצאת דעת המתירים ויש לחוש קצת לתקוע שלא לצורך, עיי' ברמ"א (ס"י תקפג). וכן הסיכום מחשובי המורים].

עשרת ימי תשובה

צום גדליה

מתענים למחרת ר"ה, והוא תענית צבור. [רמ"א (ס"י תרב)]. ועיי' בשמעתא עמיקתא – הלכות מצויות לתעניות בזה. ויש לכל אדם לפשפש במעשיו ולשוב ממעשים הרעים בימים אלו. [רמ"א (ס"י תרב)]. ויקרא באגרת התשובה של רבינו יונה. [מ"ב (ס"ק ב)].

ריבוי תפלות

בימים שבין ר"ה ליוה"כ (לבד משבת) מרבים בתפלות ותחנונים. [שו"ע (ס"י תרב) ומ"ב (ס"ק ב)]. ואומרים אבינו מלכנו ערב ובוקר. אפילו אם חלה מילה, שאין אומרים תחנון, ואומרים אבינו מלכנו. וכמו"כ אומרים א-ל ארץ אפים ולמנצח. ואומרים בכל יום ג"פ ויודי קודם עלות השחר (וכן מיום א' ודסלחות עד ערי'ה אומרים ג"פ וידו), מלבד בערב יוה"כ שאין אומרים אותו אלא פ"א. [רמ"א (שם) ומ"ב (ס"ק ג, ה)]. ומנהג העולם לומר ויודי "שמונ"י רק פ"א בכל יום. [כן הוא ע"פ האר"י ז"ל (הובא בבאר היטב שם ס"ק ב) והמשענה רב (אות רב)].

אבינו מלכנו בערב שבת תשובה

במנחה של ערב שבת תשובה אין אומרים אבינו מלכנו. [שעה"כ (ס"י תקפד אות ז)]. ומנהג הספרדים לאומרו אף בשבת ובר"ה, אבל מדלגים על א"מ חטאנו לפניך, מחול זסלה, ושאר א"מ שנזכר בהם חטאות ועונות וודו"יים. [כ"ח"ח (ס"י תקפב אות טו וס"י תקפד אותיות ז-ח)].

צדקתך ששבת שבעשית

שבת שבין ראש השנה ליום כפור המנהג לומר בו צדקתך צדק. [רמ"א (ס"י תרב)]. **הפטרת שובה ישראל**

בשבת זו מפטירים "שובה ישראל", ונוהגים שאין נער אומר הפטרה זו. [מ"ב (ס"י א)].

זכרות שבתפלה

המלך הקדוש והמלך המשפט

בעשרת ימי תשובה אומר בתפלת י"ח "המלך הקדוש" במקום "הקל הקדוש", "המלך המשפט" במקום "מלך אוהב צדקה ומשפטי". [שו"ע (רס"י תקפג)]. משום שהם ימי דין שהקב"ה יושב דן כל העולם ומראה ממשלתו שהוא א"מ מלשלו. [מ"ב (שם)].

טעה ולא הזכיר (המלך הקדוש או המלך המשפט)

אם טעה ולא הזכיר המלך הקדוש, חוזר לראש (דחוקה מה שהוא רגיל הוא מזכיר). אבל בהמלך המשפט, אם נזכר קודם שעקר רגליו, חוזר לברכת השיבה שופטינו ואומר משם ואילך על הסדר. [שו"ע (שם) ומ"ב (ס"ק ג)]. ואם לא נזכר עד שעקר רגליו דעת השו"ע (שם) שחוזר להתפלל. אולם דעת הרמ"א (ס"י קיח) שכל שסיים הברכה אינו חוזר (ואם הוא תכ"ד יתקן, עיי' מ"ב). ולמעשה אינו חוזר, וי"א כן אף לבני ספרד. [כ"ח"ח (ס"י קיח אות א)].

תיקן תוך כדי דבור

אם נזכר תוך כדי דבור מחתימת ברכת הקל הקדוש או מלך אוהב צדקה ומשפט, יתקן מיד. [שו"ע (ס"י תקפב סעי ג) ומ"ב (ס"י קיח ס"ק ב)]. והיינו שלא שהה משומר הקל הקדוש רק כדי ג' תיבות, ואם שהה יותר משיעור זה לא מועיל חזרתו. ואפ"י לפני זמן זה אם התחיל ברכה **מסופק אם התם כדיון**

אם הוא מסופק אם אמרו, חוזר לראש (דחוקה מה שהוא רגיל הוא מזכיר). [שו"ע (ס"י תקפג)]. ואם התחיל הברכה שלאחריה, אלא שהוא א"מ לחזור. [הגר"ש"א זצ"ל (הליכות והנהגות בהמלך הקדוש בתכ"ד או לאחר כדי דבור, י"א שא"צ לחזור. [הגר"ש"א זצ"ל (הליכות והנהגות תשרי ע"ב)]. וי"א שצריך לחזור. [שד"ח (מעי ר"ה ס' ג אות ט) והגר"ח"י זצ"ל (אש"י ישראל פמ"ה הגה רג"ג)]. ולמעשה לא יחזור. [כיון שיש מחי' הולכים מסופק להקל, עיי' בשמעתא עמיקתא גליון פ"ל].